

Література:

1. Сборник статистических сведений по Таврической губернии. Симферополь, 1885. Т. 9: Памятная книжка Таврической губернии, 1889, 2, 675 с.
2. Статистика землевладения 1905 г.: В 50 вып. ЦСК МВД. СПб., 1906. Вып. 42: Таврическая губерния, 1907. 49 с.
3. Статистика поземельной собственности и населенных мест Европейской России: В 8 вып. ЦСК МВД. – СПб., 1880. Вып. 8: Губернии Новороссийской группы, 1885. 6, IV, 137, 9 с.
4. Статистика Российской Империи XXII. Главнейшие данные поземельной статистики по обследованию 1887 года: В 60 вып. ЦСК МВД, СПб., 1892, Вып. 41: Таврическая губерния, 1895. 38 с.

УДК 26.9

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-50>

Емельяненко Г. Д.

ORCID: 0000-0003-4309-8047

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, історії
та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

Абизова Л. В.

ORCID: 0000-0002-9260-2126

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, історії
та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

ДО ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КАРАЇЗМУ

Ключові слова: караїмізм, П'ятикнижжя Мойсея, Бог, Старий Завіт, соціо-гуманітаристика, іудаїзм, іслам.

Масштабні геополітичні зміни ХХІ століття, соціальні та військово-політичні кризи суттєво впливають на міжнародну політику і

внутрішньополітичні орієнтири країн. У сучасному світі налічується близько двохсот держав і п'ять-сім тисяч (в залежності від методик підрахунку) етнічних груп, реалізація права на самовизначення кожної може привести до повного перекроювання політичної карти світу, що, до речі, прогнозується деякими дослідниками [5]. Соціогуманітаристика, зіткнувшись з новими контекстами самовизначення народів і націй вимагає переосмислення ряду таких фундаментальних політологічних, юридичних і культурологічних категорій як «автономія», «етнос», «децентралізація», «державний суверенітет», «право на самовизначення». Вибух етнічного сепаратизму, збройних конфліктів, політичної нестабільності, дисбаланс економічних і соціальних інститутів спровокували масові потоки вимушеної міграції, сьогодні «головна проблема в тому, як утримати розширення вірусу мікронаціоналізму, коли всі малі спільноти прагнуть проголосити себе народами, що мають право на самовизначення» [1, с. 164].

Останнім часом в цілому світі актуалізується інтерес до національно-релігійних питань. Таким чином, етнічна, релігійна і культурна ідентифікація караїмізму представляє проблему та продовжує викликати інтерес науковців.

Караїми є відносно невеликою етнічною групою, яка протягом століть зберегла самобутність та успішно дистанціювалася від асиміляції з місцевими народами в релігійному і культурному відношенні. Караїмізм постає рідкісним прикладом толерантності і мирного співіснування з різними культурами.

В деяких джерелах відсутнє чітке розмежування між назвою релігії та назвою народу. Колись караїмізм представляв собою потужну релігійну течію, який сформувалася на сході у VIII ст., і стала з часом назвою для малого народу – караїмів. Караїмська релігія знаходила прихильників серед людей різного походження, однак ніколи чисельність караїмів не була великою. Караїми сьогодні є одним з найменш численних етносів у світі. Зараз в світі налічується, за різними даними, від 35 000 до 50 000 послідовників караїмізму. Останній перепис населення ще 2001 року засвідчував, що Україні на початку століття мешкало 1196 караїмів, найбільше у Криму – 535. Більш точної інформації на теперішній час, на жаль, немає.

Термін «караїм» з'являється у IX ст., пояснюючи антиталмудичні рухи. Караїмізм або караїм представляє собою відгалуження юдаїзму. Частина караїмів відносить себе до єврейського народу. Головна країна їх мешкання – Ізраїль. Проте більшість караїмів, що проживають на даний час невеликими групами в Україні, зокрема, на території нині окупованого Криму, Польщі, Литві, Ізраїлі та інших країнах, де сповідують

караїмізм, відносить себе до караїмського народу, який вважає свою релігію самостійною – такою, що не є частиною єврейської релігії.

Караїмізм формувався і розвивався в контексті юдаїзму, ісламу та християнства. На думку деяких дослідників, він зберіг близькість до раннього християнства, проте караїмізм інтерпретується ними як самостійна синкретична релігія [3, 4]. На думку вітчизняного дослідника М. Гаухмана, який вважає кримських караїмів за окрему етнонаціональну спільноту, «в караїмській еліті не було іншого вибору як винаходити власну не тільки національну, а й саме етнічну окремішність» [2]. Він же зауважує, що С. Шапшал у своїх публікаціях та практичній діяльності караїмського лідера здійснив «деюдаїзацію» караїмства, наголошував на належності караїмів до тюркського світу, сам караїмізм інтерпретував не як конфесію юдаїзму, а як окрему релігію, запозичену від єврейських «реформаторів» – караїмів.

Існує думка, що перші караїми з'явилися на Кримському півострові ще у IX столітті, проте згадки про караїмів як етнос на території України відносять приблизно до XIII століття. Караїмська мова належить до кипчакської групи тюркських мов. Якщо караїми Криму розмовляли на етнолекті кримськотатарської мови, то караїми Литви, Галіції та Волині вживали особливий караїмський етнолект кипчакської (половецької) мови, те, що називають також караїмською мовою. Нині всі діалекти караїмської мови, за виключенням трокайської, в побуті практично зникли. До XIX століття караїмську тюркську мову з буквами іврити використовували в Криму в писемності. Згодом вона частково асимілювалася з татарською мовою.

В дореволюційний час та в радянській Україні підкреслювалася відмінність караїмів від євреїв. Під час Другої світової війни законодавством Німеччини було зафіксовано, що караїми не належать до єврейської громади та їх «расова психологія» не є єврейською, що і врятувало караїмський народ у роки війни від жахливої долі єврейського народу.

Нині дивує змішання мусульманських, єврейських та православних традицій у сучасному караїмізмі. Караїми вважають своєю Біблією П'ятикнижжя Мойсея, визнають десять заповідей, що входять в інші монотеїстичні релігії, наприклад, мусульманську. Ще у XIX ст. вчені звернули увагу на цікаві відмінності караїмізму від інших релігій. Караїми вірять у переселення душ та ангелів, свята їх йдуть за місячним календарем. Становище жінки до і після заміжжя базується на вченні Магомета. Біля кенаси (молитовного будинку) будується, як біля мечеті, «фонтан» та спеціальне приміщення для вмивання за магометанським типом, при вході у кенасу знімають взуття, як магометани. Особливо шанується книга «Левіт» (з П'ятикнижжя Мойсея) та із неї глави 18 та 19 про любов до ближнього, до старшого, про мораль. Це вчення

поширювалося через проповіді газанів та якомсь наближувалося до вчення першохристиян. Заходячи в дім, караїми як і мусульмани, наприклад, не знімають взуття. Молитовна будівля «кенаса» всередині імітує пристрій Єрусалимського храму. Кенаси орієнтовані алтарем на південь, тобто в бік Єрусалима – схожість з мусульманською традицією або з ранньою християнською. Всередині караїмських кенас практично завжди відсутні місця сидіння, але зараз у кенасах можна сьогодні побачити лави. До ХХ ст. караїми молилися стоячи або напівсидячи на підлозі; так і продовжують молитися сьогодні в Ізраїлі. Житлові будинки караїмів були збудовані в татарському стилі, і в цілому нічим не відрізнялися зовні від татарських. Багато богослужбних текстів було взято зі Старого Завіту. Частина була написана мудрецами та газанами на протязі ряду століть – аж до ХІХ ст. Деякі псалми були запозичені один у одного караїмами та рабанітами [3].

Суперечки серед вчених – відносити караїмів до євреїв чи ні – йдуть і досі. Але все ж такі найбільш поширеною думкою є точка зору, що караїми – етнічні тюрки. Караїми на відміну від юдеїв, заперечують стовп юдаїзму – Талмуд. Але визнають Старий Заповіт. Також як і в євреїв, богослужіння сьогодні йде староеврейськими мовами – іврит та арамейською (перша мова Біблії).

Історично так склалося, що караїмізм був однією з самих миролюбних релігій. Караїми жили на стику цивілізацій, які нерідко конфліктували між собою. Наприклад, у Криму караїми опинилися між християнами та мусульманами. Примітно, що у вченнях караїмів нема висловлювань, що підносять цей народ над іншими. Засновника віри караїв Ананабен Давида наголошував: «Кожний вірянин шукає шлях до Бога сам, самостійно». Караїми вважають, що шлях до Бога вимощений добрими справами на землі. А базовий перелік справ – це десять заповідей. Тому караїмізм дуже демократична, не конфліктна, не фанатична ортодоксальна релігія.

Аналіз витоків, еволюції та сучасного стану релігії караїмів та їх громад свідчить, що історія караїмського народу, як і будь-якого іншого, тісно переплетена з історією сусідніх народів. Спроба стати на позицію релігійної, етнічної та іншої виключності караїмів змушує нехтувати фактами. Історія караїмства підтверджує тезу про те, що численність народу ще не визначає його характер й можливу багатогранність його взаємодії з культурами та етносами.

Література:

1. Валлерстайн І. Аналіз мирових систем и ситуація в сучасному мирі / СПб.: Економіка, 2001. 238 с.

2. Гаухман М. Як кримські караїми стали окремою нацією? Контекстний підхід до модерного націєтворення та хазарської спадщини. Режим доступу <https://uamoderna.com/blogy/mikhailo-gaukhman/krymski-karayimy>

3. Караїми. Енциклопедія українознавства. Т. 3. Львів: НТШ, 1994. С. 959.

4. Колодний О. Н. Чи є караїми іудеями? Релігійна панорама. 2004. № 10. с. 74–75.

5. Stavenhagen R. *Etnnik Gonflicts and National-State*. L.: The Guilford Press, 1996. 203 p.

УДК 271.2(477):2–773(477.75) «1888»

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-51>

Кізлова А. А.

ORCID: 0000-0002-2056-3834

доктор історичних наук,

доцент кафедри історії, факультету соціології і права

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

ВИСВІТЛЕННЯ ЗАХОДІВ ДО 900-РІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ РУСІ НА МІСЦІ ВОЛОДИМИРОВОГО ХРЕЩЕННЯ В ЖУРНАЛІ «ТАВРИЧЕСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ»

Ключові слова: Херсонес, 900-річчя хрещення Русі, редколегія, урочистості.

1888 р. вся православна преса [9] приділила увагу 900-річчю хрещення Русі, відзначеному на державному рівні. З часом подію визнали найвизначнішою з 17 масових релігійних урочистостей, що відбулися за царювання Олександра III з огляду як на загальноєвропейські тенденції в проведенні пам'ятних заходів та націоналізації релігії, так і на сакралізацію Російської держави й монархів [4], котрі прагнули подолати падіння довіри до своєї династії [8, с. 34]. Попри труднощі з донесенням до широких кіл громадськості того змісту, яким його наповнювала влада [6, с. 39–40], святкування стало значущою складовою всеімперської «хвилі ювілеєманії», що тривала в другій половині XIX – на початку XX ст. [8, с. 34]. Отже, заходи, які відбувались у рамках ювілейних урочистостей, потребують дослідження.

Серед істориків, які присвятили 900-річчю хрещення Русі як пам'ятній даті окремі публікації [1; 4; 5; 6; 7; 8], лише О. Тарасенко